

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Juristi Saara Kokko

saara.kokko@tukiliitto.fi

puh. 040 664 1493

Eduskunta

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

stv@eduskunta.fi

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunnan etäkuuleminen 8.9.2023 klo 9 / HE 9/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaantulon lykkäämistä koskevaksi lainsäädännöksi

LAUSUNNON ANTAJA**Kehitysvammaisten Tukiliitto ry**

Tukiliitto on valtakunnallinen jäsenyhdistystensä muodostama ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö, jonka kohderyhmään kuuluvat apua ja tukea asioiden ymmärtämiseen, oppimiseen ja arjen toimintoihin tarvitsevat ennen aikuisikää vammautuneet henkilöt sekä heidän perheensä ja muut läheisensä.

Tukiliiton tarkoituksena on edistää perusoikeuksien ja erityisesti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa määriteltyjen ihmisoikeuksien toteutumista, tukea osallisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä itsemääräämisoikeutta kaikissa elämänvaiheissa sekä edistää yhteiskunnan muutosta sellaiseksi, että mahdollisuudet toimivaan arkeen ja yksilölliseen elämään toteutuvat.

Olemme toimineet vuodesta 1961. Jäsenistömme muodostuu paikallisista, alueellisista ja valtakunnallisista yhdistyksistä, joita on n. 170 kpl. Henkilöjäseniä yhdistyksissä on yli 16 000. Jäsenemme ovat kehitysvammaisia ihmisiä, heidän läheisiään, alan ammattilaisia ja muita kansalaisia, joille asia on tärkeä.

Suomessa on arviolta noin 50 000 ihmistä, joilla on kehitysvamma tai samankaltaisia tarpeita.

LAUSUNTO

Kehitysvammaisten Tukiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä koskevasta hallituksen esityksestä. Tukiliitto vastustaa uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä jäljempänä esitettävillä perusteilla.

Vammaisten ihmisten palveluiden ja oikeuksien toteutumista ei saa heikentää

Tukiliitto katsoo, että voimaantulon siirtäminen olisi perusoikeuksien heikennyskiellon näkökulmasta ongelmallista, mikä osaltaan huomioidaan myös hallituksen esityksessä. Hallituksen esityksestä on luettavissa näkemys, jonka mukaan heikennys voisi olla oikeudellisesti kevyemmin perusteltavissa, kun kyseessä on laki, joka ei ole vielä tullut voimaan. Oikeusministeriön julkaisemassa lainkirjoittajan oppaassa todetaan kuitenkin, että ollakseen olemassa lain ei ole tarvinnut tulla voimaan. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että heikennyskielto voidaan ymmärtää jo saavutettua tasoa heikentävien toimien kielloksi. Kun

tietty laki on olemassa ja siten osa Suomen oikeusjärjestystä tultuaan vahvistetuksi, tällaisen lain voimaantulon ja siten siinä turvattujen oikeuksien toteutumisen siirtäminen eteenpäin on kiistatta toimi, jota tulee arvioida perusoikeuksien heikennyskiellon näkökulmasta. Tukiliitto pitää erittäin tärkeänä, että eduskunnan perustuslakivaliokunta (PeV) antaa lausunnon tästä hallituksen esityksestä ja siinä mm. arvioi, voidaanko lain voimaantulon siirtämistä tarkoittavasta esityksestä perusoikeuksien heikennyskiellon valossa päättää normaalissa lainsäätämisyjärjestyksessä. Tukiliitto toivoo, että myös eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta (StV) huomioisi perusoikeuksien heikennyskieltoon liittyvät ongelmat muodostaessaan näkemyksiään hallituksen esityksestä.

Uuden vammaispalvelulainsäädännön voimaantulon siirtäminen tarkoittaisi käytännössä heikennystä eri tavoin vammaisten henkilöiden palveluiden ja oikeuksien toteutumiseen, sillä ihmiset joutuisivat odottamaan tarvitsemiaan palveluita ja tukitoimia vielä pitkään. Erityisen voimakkaasti viivästys vaikuttaisi niiden vammaisten ihmisten asemaan, jotka tällä hetkellä jäävät väliinputoajiksi eivätkä pääse lainkaan vammaispalveluiden piiriin, sekä esimerkiksi vammaisiin lapsiin, joille kuuluvista palveluista ja oikeuksista säädetään vahvistetussa uudessa vammaispalvelulaissa huomattavasti aiempaa kattavammin esimerkiksi asumisen ja lyhytaikaisen huolenpidon osalta. Voimaantulon siirtoa ei esityksessä erikseen arvioida lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta. Tukiliitto katsoo, että esitetty voimaantulon viivästymistä kompensoiva toimi, eli määräaikainen panostus lasten ja nuorten neuropsykologisten häiriöiden harkinnanvaraisen kuntoutuksen palveluihin, ei myöskään ole lainkaan riittävä paikkaamaan niitä palvelutarpeita, jotka jäisivät pitkäksi aikaa täyttymättä, mikäli vammaispalvelulain voimaantulo siirtyy.

Yhtenä heikennyskiellon kannalta olennaisena erityiskysymyksenä voidaan nostaa esiin uuden vammaispalvelulain säännökset henkilökohtaisesta avusta ja erityisestä osallisuuden tuesta, joilla pyritään purkamaan osin YK:n vammaisyleissopimuksen vastaista oikeustilaa. YK:n CRPD-komitea on Suomea vastaan antamassaan ratkaisussa CRPD/C/26/D/46/2018 todennut, että vanhan lainsäädännön voimavaraedellytyksen soveltamiskäytäntö on johtanut kognitiivisesti vammaisten ihmisten syrjintään sen vuoksi, että he tarvitsevat tukea päätöksenteossaan. Vammaispalvelulaki toteaisi jatkossa nimenomaisesti, että henkilökohtaista apua voisi saada henkilö, joka kykenee itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä, ja erityiseen osallisuuden tukeen ei liity minkäänlaista voimavaraedellytystä, joten toisen ihmisen antaman vapaa-ajan apu olisi jatkossa yhdenvertaisemmin kaikkien vammaisten henkilöiden saatavilla. Vammaispalvelulain voimaantulon siirtäminen hidastaisi puuttumista näihin CRPD-komitean toteamiin oikeudenloukkauksiin.

Tukiliitto pitää ongelmallisena sitä, ettei voimaantulon siirtämisen konkreettisia perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia ole juurikaan edes arvioitu hallituksen esityksessä. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin puuttumista ilmentää osaltaan hallituksen esityksen maininta, jonka mukaan kyseessä olisi ”kohtuullisen lyhyt voimaantulon lykkäys” (s. 16). Tukiliitto toteaa, että esimerkiksi monen vammaisen lapsen perheineen olisi päinvastoin todella kohtuutonta joutua yhä odottamaan jopa useamman vuoden ajan esimerkiksi vapaa-ajan apua ja lyhytaikaista huolenpitoa mahdollistamaan lapsen osallisuus ja vanhempien jaksaminen sekä esimerkiksi työelämään osallistuminen. Tällaisessa ajassa palveluntarpeet sekä lapsella että myös vanhemmilla ja sisaruksilla kasvavat helposti huomattavasti aiempaa suuremmiksi, mikä aiheuttaa paitsi inhimillistä kärsimystä yksilötasolla, johtaa myös raskaampien ja kalliimpien palveluiden, kuten lastensuojelulain mukaisten sijoitusten, tarpeen kasvamiseen.

Perusoikeuksiin kohdistuvien heikennysten hyväksyttävyyttä on mahdollista arvioida perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten näkökulmasta. Perusoikeusrajoitusten tulee

muun muassa olla välttämättömiä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ja suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Tukiliitto kiinnittää huomiota siihen, että hallituksen esityksessä tunnistetaan kolme eri toteuttamisvaihtoehtoa, joilla voitaisiin vaikuttaa oletettuun kustannusten kasvuun, joka liittyy uuden lain soveltamisalaan. Yksi näistä vaihtoehtoista on uuden lain voimaantulo alkuperäisessä aikataulussa, jolloin tarpeellisten muutosten tietoon perustuva arviointi olisi helpompaa. Tukiliiton näkemyksen mukaan on kyseenalaista, voiko voimaantulon siirtämistä aina vuoden 2025 alkuun lainkaan pitää välttämättömänä, kun muitakin, vammaisten henkilöiden palveluihin ja oikeuksiin vähemmän kajoavia, toteuttamisvaihtoehtoja on käytössä. Lisäksi Tukiliitto katsoo, ettei vuoden ja kolmen kuukauden mittainen voimaantulon viivästyminen täytä suhteellisuusvaatimusta, sillä kyseessä olisi vammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä kannalta kohtuuttoman pitkä aika. Hallitusohjelmassa kaavailtuun nähden ylimääräistä kolmen kuukauden viivästystä perustellaan myös muun muassa tilastoinnin helppouteen liittyvillä syillä, joita ei Tukiliiton näkemyksen mukaan voida missään olosuhteissa pitää hyväksyttävänä perusteena vammaisten henkilöiden oikeuksien ja palveluiden toteuttamisen viivästyttämiselle.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että yhteiskunnan ajautuminen syvään taloudelliseen taantumaan, joka aiheuttaa julkisen talouden rahoitusvaikeuksia, voi ainakin tiettyynajaan asti muodostaa hyväksyttävän perusteen perusoikeuksien heikennyskiellosta poikkeamiselle. Suomen talouden odotetaan lievän taantuman jälkeen kasvavan vuosina 2024 ja 2025, joten edellä kuvattuja taloudellisia olosuhteita ei ole käsillä. Ikääntymisrajausten poistamisen kustannusvaikutuksista on esitetty toisistaan huomattavasti poikkeavia arvioita, eikä näitä kustannusvaikutuksia ole pystytty selvittämään myöskään voimaantulon siirtoa koskevassa hallituksen esityksessä. Voimaantulon lykkäämiselle esitetyt taloudelliset perusteet ovat siten joka tapauksessa huteria, kun otetaan huomioon, että niiden tulisi olla riittävän painavia perustelemaan vammaisten henkilöiden uuden lainsäädännön mukaisten palveluiden ja oikeuksien toteutumisen siirtyminen yli vuodeksi. Nykyisessä vammaispalvelulainsäädännössä on säädetty ikääntymisrajaus ainoastaan vammaispalvelulain mukaiseen henkilökohtaiseen apuun, eivätkä vammaispalvelut silti ole merkittävämmiin kohdistuneet ikääntyneisiin ihmisiin. Tukiliitto ei siten pidä kovin todennäköisenä, että vammaispalveluihin alkaisi uuden lain tultua voimaan hakeutua suurissa määrin ikäihmisiä, kun laki on erityislakina toissijainen ja palveluiden piiriin päästäkseen on täytettävä varsin tiukka vammaisen henkilön määritelmä ja palvelukohtaiset myöntämisedellytykset.

Hyväksyttäviä perusteita siirtää lain voimaantuloa ja avata se uuteen valmisteluun ei Tukiliiton näkemyksen mukaan ole käsillä, vaan kyse vaikuttaa olevan ennen muuta pyrkimyksestä saada säästöjä näistä pääosin subjektiivisina oikeuksina turvatuista erityispalveluista, joista niitä ei hyvinvointi- ja sivistisyhteiskunnassa tule lähteä hakemaan. Subjektiivisina oikeuksina turvatuille palveluille ei tule asettaa ehdotonta 100 miljoonan euron lisäkustannusraamia, eikä muutenkaan ole kohtuullista tai edes järkevää säästää näistä heikoimmassa asemassa olevien ihmisten palveluista varsinkaan, kun säästö tosiasiaa olisi näennäistä ja säästäminen todennäköisesti aiheuttaisi muualla huomattavastikin suurempia kustannuksia.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan valvontakäytännössä on painotettu sitä, että sinänsä hyväksyttävissäkin olevat heikennykset, joista ei Tukiliiton näkemyksen mukaan ole nyt kyse, tulee kohdistaa muihin kuin yhteiskunnan vähäosaisimpiin. Hallituksessa esitetty uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirtäminen olisi siis joka tapauksessa vastoin tätä velvoitetta, sillä se kohdistuisi monin tavoin suomalaisen yhteiskunnan vähäosaisimpiin ihmisiin.

Tukiliitto kiinnittää heikennyskiellon osalta huomiota myös siihen, että hallituksen esityksessä normatiivista tukea heikennyksille haetaan PeV:n subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden

rajoittamista koskevasta lausunnosta (PeVL 12/2015), vaikka Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi sittemmin Suomea vastaan antamassaan langettavassa päätöksessä, että kyseinen lainsäädäntömuutos oli uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan vastainen. Tämä on syytä ottaa huomioon, kun arvioidaan hallituksen esittämiä perusteluja vammaispalvelulain voimaantulon siirtämiselle.

Soveltamisalan tulee säilyä kaikenlaiset toimintarajoitteet huomioivana

Tukiliitto pitää myönteisenä, että voimaantulon lykkäämistä koskevassa hallituksen esityksessä todetaan tarkoituksena yhä olevan, että hyväksytyn vammaispalvelulain tultua voimaan eri tavoin vammaiset henkilöt saavat vammaispalvelunsa yhdenvertaisesti saman lain perusteella ja että lain on tästä syystä vastattava hyvin monenlaisiin avun ja tuen tarpeisiin.

Koska jotkut tahot ovat uuden vammaispalvelulainsäädännön osalta esittäneet, että myös sosiaalinen toimintakyky tulisi poistaa uuden lain soveltamisalapykälästä, Tukiliitto haluaa tässäkin yhteydessä korostaa, että on ehdottoman tärkeää, että myös vammaispalvelujen tarpeeseen johtavat sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteet ovat mukana soveltamisalasäännöksessä. Muuten esimerkiksi monet autismi- ja neurokirjon ihmiset, joilla merkittävien toimintarajoitteiden vuoksi on tarve juuri vammaispalveluille, jäisivät jatkossakin ilman vammaispalveluita ja päätyisivät siten usein raskaampien ja kalliimpien palveluiden piiriin ja jäisivät myös helpommin esimerkiksi työelämän ulkopuolelle.

Tukiliitto pyytää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa harkitsemaan, olisiko sen syytä mietinnössään tarkentaa sitä, että uudessa vammaispalvelulaissa on tarkoitus tarkentaa vain soveltamisalaa ja sitäkin ainoastaan ikääntymisrajausta koskevin osin. Tämä olisi tärkeää muun muassa oikeusvarmuuden sekä uuden lain toimeenpanon ja ennen kaikkea vammaisten henkilöiden kannalta, joiden palveluita ja oikeuksia lainsäädännön muutos koskettaa.

Yhteenveto

Tukiliitto vaatii yllä esitetyillä perusteilla, että lain voimaantulon siirtämisestä luovutaan ja mahdollisiin korjaustarpeisiin laissa vastataan normaalein tavoin lain toteutumisesta saadun tiedon ja kokemusten perusteella.